

ПРОИЗХОД И ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ВЪЗЗИВНОТО НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО ДО КРАЯ НА XIX ВЕК ВЪВ ФРАНЦИЯ, ГЕРМАНИЯ И РУСИЯ

Димитрия Дърмонска¹

Анотация

Наченките на института на въззивното обжалване следва да се търсят още в постулатите на римското право. През Средновековието в континенталните европейски държави силно влияние върху развоя на наказателното правосъдие оказва каноническото право, под чието въздействие светският процес се утвърждава като инквизиционен през XIII и XIV век и като такъв се прилага до края на XVIII век – средата на XIX век.

През 1808 г. е приет френският Наказателнопроцесуален кодекс /Code d'instruction criminelle/, с който е въведен наказателен процес от смесен тип, съчетаващ елементи на следствия и на английския състезателен процес, като е възприет т.н. пълен въззив. В последващите години френският модел играе важна роля при реформирането на наказателнопроцесуалните системи на редица европейски държави. Той се превръща в първообраз за германския Наказателнопроцесуален кодекс, реципиран е в Русия, а оттам – и в България с приемането на Закона за углавното съдопроизводство.

Ключови думи: *въззивно производство, обжалване, римско право, каноническо право, инквизиционен /следствен/ процес, състезателен процес, Code d'instruction criminelle, „Устав уголовного судопроизводства“*

Summary

The institute of appeal first happened to occur in Ancient Rome. In the Middle Ages, the influence of Canon Law in the criminal justice procedures in European countries is great and it leads to establishing the rules of inquisition in the civil trial in the 13th and 14th century, applied until the end of the 18th century - the middle of the nineteenth century.

¹ Задочен докторант по докторска програма „Наказателен процес“ към катедра „Наказателноправни науки“ на Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

In 1808, the French Code of Criminal Procedure (Code d'instruction criminelle) was adopted, introducing a criminal trial, combining elements of the investigative trial and the English trial. Code d'instruction criminelle established the full appeal. In the next years, the French model had an important role in reforming of the criminal justice system in a number of European countries, becoming a prototype of the German Code of Criminal Procedure, it was used as a basis in Russia and in Bulgaria as well – when adopting the Criminal Procedure Law.

Развитието на всяка наказателноправна система се явява пряко свързано и обусловено от етапа на историческото развитие, политическите реалности и потребностите на обществото. В този смисъл и проследявайки разволя на института на въззивното производство назад във времето, се извежда следният закономерен извод: възникването и изграждането на този контролен механизъм в наказателния процес от Древността до наши дни е наложено от необходимостта на държавата и обществото за проверка на правилността на вече постановените съдебни актове с оглед предотвратяването на съдебни грешки и поправянето на допуснати такива. Затова и историческият преглед на хода на въззивното наказателно производство през вековете не следва да се разглежда като самоцел, а като начин за по-задълбоченото изучаване на визириания институт. Прави впечатление, че постулатите на римското право, където следва да се търсят и наченките на въпросния контролен способ, оказват своето влияние върху формирането му в съвременните европейски наказателнопроцесуални системи, като са реципирани през Средновековието, за да достигнат до кодификацията им в Новото време.

В римското право наказателното правораздаване е свързано с властическата функция на държавата да санкционира престъпното поведение на гражданите чрез установяването на система от престъпления и наказания. Същевременно характерно за древните общества е схващането за сакралните основи на властта, поради което и налагането на наказания от нейна страна за извършени престъпни деяния намира обяснението си в съществуващия божествен порядък. В най-ранната римска история наказателната власт принадлежи още и на жреците, както и на *pater familias*.

Още по времето на т.н. царски период от историята на Древния Рим, когато наказателното правосъдие се явява изключителен прерогатив на царската власт и се осъществява непосредствено от царя /макар и често да е възлагано от последния на съответни длъжностни лица/, се формират първите наказателни колегии, осъществяващи светско правораздаване, които разглеждат случаи на престъпна дейност, свързана със застрашаване на сигурността на държавата².

В периода на Римската република в наказателното правораздаване се извършват значителни реформи, в това число се заражда и развива идеята за гарантиране на правото на процес на всеки римски гражданин, обвинен в извършване на престъпление /”Nulla poena sine iudicio”/, както и на правото на справедлив процес, макар визираните процесуални права на обвиняемия и гаранциите за осъществяването им в онази епоха да се реализират в различна степен в сравнение със съвремените ни.

Така през периода от средата на II в.пр.н.е. до края на Републиката /края на I в.пр.н.е./ се създават специални по вид и процедура наказателни съдилища, наречени *Questiones perpetuae*, които постепенно се утвърждават и стабилизират. Системата на *Questiones perpetuae* се различава съществено от обвинителния наказателен процес, осъществяван до този момент пред магистратите /съответните държавни служители – органи на публичната власт/, както и от провокацията пред Народното събрание /която процедура ще бъде разгледана в последващото изложение/. Така в края на републиканския период е налице единна система на наказателното правораздаване, упражнявано от *Questiones perpetuae*, характеризираща се с равнопоставеност на обвинението и обвиняемия, които две страни в еднаква степен участват при формирането на журито – решаващия орган в процеса /същевременно последното не е страна в същия/. *Questiones* представлява своеобразен съд с жури, при който магистратът /държавният служител/ действа не като съдия, решаващ делото, а по-скоро в качеството на арбитър в рамките на публичния устен състезателен процес между страните³. Наред с това, обвинението излиза извън публичната рамка, съществувала до момента чрез осъществяването му от магистратите, като при така въведената система на *Questiones perpetuae* функцията по повдигане и поддържане на обвинение се предоставя на едно частно лице в качеството му на представител на обществеността и на страна в наказателния процес /*acusator rei publice causa*/, напълно равнопоставена на обвиняемия.

² Новкиришка-Стоянова, Малина. *DE IURE PUBLICO* – Студии по римско публично право. София, Сиела, 2013, с. 457; Велчев, С. П. Ръководство по углавния процес. т. 1. София, Придворна печатница, 1923, с. 27.

³ Новкиришка-Стоянова, Малина. Цит. съч., с. 473 - 476.

Самият квестор /магистратът/ се трансформира от ръководно-решаващ орган и орган на обвинението в председател на журито без право на глас⁴. Що се отнася до събирането и проверката на доказателствата в процеса, то определени правила в тази насока не са установени, като всяка страна има правото да ангажира доказателства по свое усмотрение, а самопризнанието се счита за най-съвършеното доказателство⁵.

В Древен Рим през Републиканския период, във времето IV – I в. пр. н. е., се прилага особена процедура, наречена „*provocatio ad populum*”, с важно значение за тогавашния наказателен процес, от една страна, с оглед избягването на съдебни грешки, а, от друга – с цел осигуряването на максимална публичност на наложеното наказание. Първоначално тази процедура се разглежда не толкова като средство за отмяна на постановената от римския магистрат присъда, а като акт на Народното събрание /*comitia curiata*/ за противопоставяне на наложеното от последния публично наказание, постановено извън утвърдената наказателна процедура. В тази връзка коментираната процедура може да се окачестви не като част от редовния републикански наказателен процес в Древен Рим, а като коректив за процесуални нарушения⁶. Анализирайки процедурата по *provocatio*, Новкиришка-Стоянова счита, че „в случая не може въобще да се говори за апелативно или касационно обжалване, тъй като постановяването на присъдата е от административен орган, а делото не се преразглежда от горестоящия му административен орган. Компетентността на комицията в случая се обосновава във връзка с нейното правомощие да избира съответния магистрат, както и да контролира неговата дейност”⁷. Следователно тази специфична т.н. комициална фаза на наказателния процес отразява господстващото в Древния Рим разбиране, че налагането на наказание на римски гражданин за извършено от него престъпно деяние следва да изхожда от името на цялата римска общност в лицето на Народното събрание. Новкиришка-Стоянова, разглеждайки обстойно характера и развитието на визираната процедура в римското правораздаване, закономерно заключава, че става дума за обща, допустима по всяко наказателно дело процедура, чието прилагане обаче зависи от волята на обвиняемия, т.е. служебното начало е изключено⁸.

⁴ Пак там, с. 482.

⁵ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 30 - 31.

⁶ Новкиришка-Стоянова, Малина. Цит. съч., с. 477.

⁷ Пак там, с. 477 - 478.

⁸ Пак там, с. 479 - 480.

За пълнота следва да се отбележи, че в Закона на дванадесетте таблици в средата на V в. пр. н. е. е закрепено правото на всеки обвиняем за „provocatio ab omni iudicio roepaque”. Допълнителни ограничения при постановяването на смъртна присъда от магистрат са били въведени през IV в. пр. н. е. /с Lex Valeria Horatia от 339 г. пр. н. е./ и през II в. пр. н. е. /с Leges Porciae/, свързани със задължителността на провокацията и невъзможността за изпълнение на наложеното смъртно наказание без произнасянето на Народното събрание⁹.

В по-късен етап в развитието на римското наказателно производство с термина „ius provocationis” се обозначава ритуалното искане от трето лице за редовен наказателен процес. Новкиришка-Стоянова изрично отбелязва и последващата във времето практика на „appellatio provocatioque”, при която влизането в сила на осъдителното решение на магистрата се препятства чрез апел на обвиняемия било пред друг магистрат с по-висша власт, било пред неговия колега или пред плебейския трибун, било пред комициите, т.е. в случая е налице двуфазност на процедурата, като и във втората фаза производството е състезателно и в хода му се събират доказателства¹⁰.

По време на императорския период съдебната власт принадлежи на императора, който я делегира на съответни магистрати. Оформя се система на обжалване в наказателното съдопроизводство, като всяко решение на магистрата подлежи на обжалване пред императора /към него е създаден т.н. consistorium/ в качеството му на висша инстанция, което налага да се води протокол за хода на процеса. Правото на обжалване принадлежи на всяка от страните по делото. По това време поради по-силното застъпване на принципа за публичния интерес в наказателното правораздаване обвинителната функция преминава към съответни длъжностни лица, още повече че все по-малко граждани упражняват правото си да възбудят обвинение /за разлика от предходния републикански период/. Производството пред императора е писмено, при пълно изключване на публичност и устност. Последният, от своя страна, разполага с правомощието по свое усмотрение да прекрати изцяло или частично висящото наказателно производство¹¹.

⁹ Пак там, с. 480.

¹⁰ Пак там, с. 481.

¹¹ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 31 - 32.

В същия този период /императорския/ в Древен Рим възниква и т.н. ревизионен ред за проверка на съдебните актове - вече не по инициатива на страните в наказателния процес, а по инициатива на съдилищата, които при спорни въпроси сезират императорската канцелария¹².

През Средновековието, с развитието на феодализма в Европа, наказателното правораздаване е силно децентрализирано и се съсредоточава в ръцете на съответния феодал, който го упражнява сам или посредством назначен от него чиновник. Владетелят, който е същевременно и най-едрият феодал, също разполага с правораздавателна наказателна власт¹³.

През Средните векове изключително силно влияние върху развоя на наказателното правосъдие оказва т.н. каноническо право, което първоначално реципира основните римски постулати на наказателния процес от късния императорски период, но впоследствие наред с характерното за римското право обвинение /*accusatio*/ като основание за наказателно преследване възприема още и доносет /*denuntiatio*/. Принципното положение в случая е, че доносетелят не носи каквато и да било отговорност, а същевременно всеки може да се освободи от доноса чрез полагането на очистителна клетва. В най-общ план, емблематично за каноническия процес през Средновековието, а оттам и за тогавашния светски наказателен процес става разбирането, че изтезанията представляват допустимо средство за доказване извършването на престъпление от обвиненото лице.

Значителни промени в съществуващия тогава наказателен процес настъпват по времето на папа Инокентий III, чийто реформи са одобрени на Латеранския събор през 1215 г. и се изразяват в следното: постепенно обвинението /*accusatio*/ изчезва и се заменя с *denuntiatio*, което се вменява в задължение на всеки гражданин; отменя се очистителната клетва; доносетелят вече има право да участва в процеса и да сочи доказателства; основание за започване на наказателно преследване наред с *denuntiatio* става още и народната мълва /*infamia*/; обвиняемият има право да присъства на процеса, да прави възражения и да ползва защита, като се информира за имената на свидетелите и за показанията им¹⁴.

Наред с горното, въвежда се специална наказателна процедура за преследването на еретиците /*inquisitio hereticae pravitatis*/, което се възлага на особени папски делегати.

¹² Митов, Георги. Въззивно производство по наказателни дела. София, Сиби, 2016, с. 16.

¹³ Пак там, с. 16.

¹⁴ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 32 - 33.

По подобен род дела при прочитането на показанията на свидетелите имената им не се съобщават на обвиняемия, а при разпитите се допускат изтезания¹⁵.

Под влияние на църковните канони в средновековния светски наказателен процес се налага схващането, че преследването на извършителите на престъпления се извършва в интерес на обществото, поради което наказателно производство може да бъде възбудено и без обвинител, *ex officio*. По подобие на каноническия процес, в цивилното наказателно съдопроизводство се налага т.н. формална система на доказателствата, или, система на формалните доказателства /при която достоверността на различните видове доказателствени средства се определя не от съда съобразно особеностите на всеки конкретен случай, а е предварително установена в закона/, засилва се писменото начало, постепенно се премахват публичността и състезателността. В системата на доказателствата на първо място по тежест стои самопризнанието на обвиняемия, за постигането на което са допустими най-сурови мерки на принуда, включително изтезания. Наред с осъдителните и оправдателните присъди възниква и трета, особена форма на присъда – оставяне в подозрение /*absolutio ab instantia*/. Обжалването на съдебните актове се премахва и се заменя с пререшаване на делото по ревизионен ред, а именно: всяко дело по силата на закона подлежи на преглед от по-горния съд. Следователно, под въздействие на каноническия, светският наказателен процес също се утвърждава като инквизиционен такъв и в този си вид възниква и се налага първо в италианските градове държави през XIII и XIV век, а оттам - във всички други европейски държави, и се прилага до края на XVIII век във Франция, а в останалите – и до средата на XIX век¹⁶.

Разгледано в конкретика, що се касае до старото германско право, по време на шофенския период се допуска обжалване – с такова право се ползват страните по наказателното дело и трети лица, като по-горен шофенски съд произнася нова присъда. На по-късен етап, реципирайки постулатите на римското право, се прилага институтът на апелацията, като обаче съдебната власт се съсредоточава в ръцете на съответните феодали, а не на монарха¹⁷.

С утвърждаването на германски наказателен процес от инквизиционен тип – съобразно вече изложеното по-горе, прилагането на апелацията силно се ограничава.

¹⁵ Пак там, с. 33.

¹⁶ Пак там, с. 34.

¹⁷ Митов, Георги. Цит.съч., с. 18.

Окончателно инквизиционният процес в германските земи се налага през 1532 г. с приемането на т.н. Carolina /Constitutio criminalis Carolina/ от император Карл V, съгласно която присъдите са три вида /оправдателни, осъдителни и оставяне в подозрение/, а апелативното обжалване в наказателното съдопроизводство се заменя с ревизионен преглед, т.е. с преразглеждане на наказателното дело от по-горен съд по служебен ред, без жалба на страните по делото¹⁸.

Тук е мястото да разгледаме и някои специфики в развитието на френския наказателен процес. Старото френско право допуска обжалването на присъдите, при което правораздаването по наказателни дела се осъществява от отделните феодали и съставлява тяхно задължение, а последващото разглеждане на делото от краля, респ. от кралските съдии, е свързано с нарушението на това задължение от страна на сеньора /феодала/. Затова и страни в наказателното производство се явяват обжалвалото присъдата лице и съответният феодал, който я е постановил, от което може да се заключи, че за същинско обжалване в съвременния смисъл не може да става въпрос. Тази практика се налага във Франция и през XIV век кралските съдии разглеждат голямата част от решенията на сеньоралните съдилища¹⁹.

Към края на XV и началото на XVI век инквизиционният наказателен процес се утвърждава окончателно и във Франция, като в най-пълна степен получава законова регламентация с Ордонанса на крал Луи XIV от 1670 г. /Ordonnance Criminelle/, съгласно който: следствието се образува по тѣжба на пострадалия или по искане на прокурора; свидетелите се разпитват от следствения съдия непублично; обвиняемият се разпитва в обща форма, а впоследствие - и по пунктовете на обвинението, по които се разпитват и свидетелите; прокурорът дава заключения, но не държи речи; следственият съдия е подчинен на прокурора; производството е писмено; премахнато е публичното начало; системата на доказателствата е формалната; допустимо е самопризнанието да се изтръгне от обвиненото лице чрез изтезания; прилагането на изтезания е допустимо и след осъждането на подсъдимия на смърт с цел посочването на съучастници в извършването на престъплението; присъдите са: оправдателни, осъдителни и оставяне в подозрение; редът за обжалване на присъдата е въззивен, в редки случаи – ревизионен, т.е. апелацията е запазена²⁰.

¹⁸ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 35.

¹⁹ Митов, Георги. Цит. съч., с. 19.

²⁰ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 34-35.

Що се касае до развитието на руското наказателно съдопроизводство в ретроспективен план, следва да се има предвид, че в старото руско право съдебната власт се упражнява от княза, като обаче в княжеския съд участват и изборни лица. Наред с княжеския съд, съществува още и такъв на общините и на вехето /народно събрание/. Наказателното преследване се възбужда по тѣжба на пострадалия, който е и обвинител, а освен това активно участва при залавянето на обвиненото лице. Двете страни в наказателното производство са напълно равнопоставени и се наричат „истци”, процесът е публичен и състезателен /обвинителен/, не се допускат изтезания при събирането и проверката на доказателствата²¹. През този период обжалването е непознато за руския наказателен процес /съдебни инстанции не съществуват/. За първи път институтът на апелацията е въведен едва със Судебника от 1497 г. при управлението на Иван III.

Така, на по-късен етап – към XVI век, съдебната власт в руските земи принадлежи на съдебни прикази, на т.н. „губни старости” /в провинциите/ и на Боярската дума, като самият наказателен процес вече се подразделя на два вида – инквизиционен /следствен – т.н. „розиск”/, и състезателен /обвинителен/. Характерно за т.н. „розиск” е, че наказателното производство започва служебно и е писмено, липсват публичност и състезателност, допуска се изтръгването на самопризнание от обвиняемия чрез изтезания. Обратно, по наказателните дела, по които се прилага обвинителният процес, производството се образува по тѣжба на пострадалия и приложения намират началата на състезателност и устност²².

При управлението си Петър Велики реформира в значителна степен руския наказателен процес. С указ от 1687 г. той разпорежда всички наказателни дела да се гледат по т.н. „розиск”. Следственият процес се утвърждава окончателно с Воинския устав през 1716 г., като, наред с това, Петър I извършва промени и в системата на съдебните органи: вместо Боярската дума и приказите се учредява Сенат, а мястото на т.н. „губни старости” заемат т.н. „воеводи”. Други промени в наказателния процес през този период са: въвежда се ревизионният ред за преразглеждане на наказателните дела, установяват се законни правила за доказателствата и наблюдението над по-важните наказателни дела се възлага на особени длъжностни лица /т.н. „фискали”/.

²¹ Пак там, с. 35-36.

²² Пак там, с. 36.

Сенатът се превръща във висша апелативна инстанция, като характерно за руската апелация по това време е, че при въззивното разглеждане на наказателното дело не се допуска събирането на доказателства, а контролната инстанция се произнася единствено въз основа на писмените материали, съдържащи се в първоинстанционното дело²³.

По времето на Екатерина II фискалите се заместват от прокурори, следственият наказателен процес се налага окончателно с характерните за него писмено начало и липса на публичност и към оправдателните и осъдителните присъди се прибавят тези на оставяне в подозрение. Независимо от изложеното, при управлението си Екатерина Велика издава редица укази, с които отменя изтезанията в наказателното съдопроизводство. По силата на указа й „Учреждение для управления губернии Всероссийской империи” от 1775 г. се създава сложна многостепенна и паралелна система от съдебни органи и инстанции с цел съобразяване интересите на отделните съсловия при разглеждането на делата и за пръв път ясно се разграничават наказателните и гражданските дела в съвременния юридически смисъл на понятията. Обжалването на съдебните актове е уредено с указите от 1762 г. и 1764 г. и за него важат следните правила: по всички наказателни дела, образувани по жалба на пострадалия, е допустимо обжалването от страните пред горната съдебна инстанция, а за останалите наказателни дела се прилага ревизионният ред за преразглеждане на присъдата – вече не по жалба, а по силата на закона. Съдебната палата действа като апелативна и ревизионна инстанция по наказателни дела в губерниите, а Сенатът остава висшият съдебен орган²⁴.

Законоположенията, възприети и утвърдени при управлението на Петър I и Екатерина II, ведно с тези на техните приемници, залягат в основата на сборник от закони – т.н. „Свода законов”, издаден през 1832 г.

Изложените по-горе специфики на наложилия се в континенталните европейски държави инквизиционен /следствен/ тип наказателен процес /възникнал през XIII - XIV век и прилаган до края на XVIII - средата на XIX век/ разкриват неговите съществени недостатъци и обясняват непригодността му да обслужи потребностите и интересите на обществото в Новото време. Напълно изоставяйки основните постулати и достижения на римското право, следственият наказателен процес се отличава със следните характеристики: служебното образувание и движение на наказателното производство, вкл. ревизионното преразглеждане на присъдата, превръщането на обвиняемия от субект в обект на наказателния процес, утвърждаването на формалната система на

²³ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 36-37; Митов, Георги. Цит. съч., с. 20.

²⁴ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 37; Митов, Георги. Цит. съч., с. 20-21.

доказателствата и използването на изтезанията като способ за събиране на доказателства, премахване принципите на публичност, устност, непосредственост и състезателност в производството и налагането на писменото начало, съсредоточаване на ръководно-решаващата, обвинителната и функцията по защита у съдията.

Най-остри критики срещу инквизиционния наказателен процес се надигат във Франция, където Великата френска революция от 1789 г. дава тласък на множество радикални промени във всички сфери на живота. Реформи се извършват и в наказателния процес и на 30 октомври 1808 г. е приет френският Наказателнопроцесуален кодекс /Code d'instruction criminelle/, утвърден с указ от 16 декември 1808 г. и влязъл в сила на 1 януари 1811 г. С него е въведен наказателен процес от смесен тип, при който присъстват елементи на предходния следствен тип процес и на английския състезателен такъв. С приетия Code d'instruction criminelle е утвърдено делението на наказателното производство на предварително и окончателно: при предварителното производство превес има следственият принцип /с изключване на публичността, засилване на писменото начало, ограничаване правата на страните в процеса/, а окончателното е изградено основно върху началата на английския процес: публичност, устност, състезателност, засилено участие на „народния елемент“²⁵.

Изхождайки от утвърденото с френския НК /Code penal/ деление на престъпните деяния на три вида такива, френският НПК от 1808 г. въвежда тристепенна система на наказателните съдилища, а именно: мирови, респ. полицейски съдилища, които в състав от едноличен мирови съдия разглеждат като първа инстанция делата за нарушенията; изправителни съдилища, които в състав от трима члена гледат делата за престъпленията, и азисни съдилища, заседаващи в състав от трима съдии и дванадесет съдебни заседатели /създадени към апелативните съдилища/ – на тях са подсъдни т.н. злодеяния. Висша съдебна инстанция се явява Касационният съд.

Що се отнася до въззивното обжалване, съгласно Code d'instruction criminelle от 1808 г. е възприет т.н. пълен въззив, т.е. въззивната съдебна инстанция винаги сама решава наказателното дело, без да го връща за разглеждане на първоинстанционния съд, като е обвързана от пределите на жалбата на страните. В конкретика, въззивното обжалване на първоинстанционните присъди съгласно коментирания френски НПК е уредено по следния начин: присъдите на полицейските съдилища подлежат на въззивно обжалване пред изправителния съд, но само от подсъдимия /прокурорът и гражданският

²⁵ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 40.

ищец имат право да подават единствено касационна жалба/ и в определени граници /с оглед размера на наложената глоба и присъденото обезщетение/; присъдите на изправителните съдилища подлежат на въззивно обжалване от всички страни пред апелативния изправителен съд; присъдите на азисните съдилища подлежат само на касационно обжалване.

Принципните положения, заложи в френския НПК от 1808 г. за въззивното обжалване, са възпрети и в българския Закон за углавното съдопроизводство.

В последващите години френският модел на т.н. смесен тип наказателен процес, въведен с Code d'instruction criminelle /който модел по естеството си принадлежи към т.н. континентален тип наказателнопроцесуална система и определя облика на последната/, оказва изключително силно влияние при реформирането на наказателнопроцесуалните системи на редица европейски държави – именно той при съобразяване със съответните национални особености е използван като образец в Италия, Белгия, Холандия, Испания, Австрия, Норвегия, Унгария, Сърбия, Румъния. Приспособен към спецификите, характерни за германската наказателнопроцесуална система, Code d'instruction criminelle от 1808 г. се превръща в първообраз и за германския Наказателнопроцесуален кодекс от 1876 г., с който е утвърден самостоятелен, германски модел на наказателен процес. Същевременно Code d'instruction criminelle от 1808 г. е реципиран в Русия, а оттам – и в България с приемането на Закона за углавното съдопроизводство през 1897 г.

По-конкретно, преходът от средновековните порядки към последвалите радикални промени, характерни за епохата на Новото време, не подминава и Русия, където при управлението на император Александър II се провеждат значителни съдебни реформи. С негов указ от 20 ноември 1864 г. са утвърдени четири самостоятелни кодекса, известни като „Судебные уставы”, а именно: „Учреждение судебных установлений”, „Устав гражданского судопроизводства”, „Устав уголовного судопроизводства” и „Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями”, които влизат в сила с указ от 19 октомври 1865 г. В основата на „Устав уголовного судопроизводства” заляга френският Code d'instruction criminelle от 1808 г., ведно със съществуващите тогава негови изменения и допълнения, т.е. въведен е т.н. смесен тип наказателен процес по френски образец, като са отчетени критиките към някои възпрети в Code d'instruction criminelle разрешения, а същевременно са оценени положителните му страни и, разбира се, са съобразени спецификите, характерни за руската действителност. Така, с „Устав уголовного судопроизводства” се прогласява независимостта на наказателния съд от администрацията, прокарва се обвинителният принцип в наказателното

судопроизводство, макар и в непълен обем, утвърждават се основните съвременни принципи на наказателния процес – състезателност, публичност, устност, непосредственост, несменяемост на съдиите, равенство на всички пред съда, право на защита, премахва се системата на формалните доказателства, като по този начин се слага край на прилагането на следствения /инквизиционен/ наказателен процес.

През 1900 г. в Русия е изработен „Проект новой редакции Устава уголовного судопроизводства” /с подробни мотиви към него в пет тома/. Той не се превръща в действащ законодателен акт, но изиграва изключително важна роля за развитието на българския наказателен процес след Освобождението, който представлява почти пълна рецепция на установения с „Устав уголовного судопроизводства” руски такъв²⁶.

²⁶ Велчев, С. П. Цит. съч., с. 42.